

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми **«ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**

Виконала: студентка 2 курсу магістратури
РОб1-М17 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Чайковська Крістіна Русланівна
Керівник: Гудима Н.В., кандидат
філологічних наук, доцент
Рецензент: Бабюк Т.Й., кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ.....	7
1.1 Граматична природа дієслова як частини мови.....	7
1.2 Особливості вивчення дієслова в початкових класах.....	39
1.3 Використання інноваційних технологій під час вивчення дієслова в початковій школі.....	52
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО- КОМУНІКАТИВНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	64
2.1 Технології та форми роботи з формування комунікативних умінь та навичок молодших школярів засобами граматики.....	64
2.2 Організація і зміст експериментального дослідження.....	77
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Розвиток та удосконалення мовлення школярів потребує щоденної роботи над оволодінням основними мовними нормами. Зокрема, засвоюючи нові слова, учні вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення. Удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури, учні опановують орфоепічні та акцентуаційні норми. Уміння дібрати словоформи, утворювати нові слова, вдало їх поєднувати з іншими словоформами – невід’ємна складова граматичної норми.

Найбільш поширеними в мовленні дітей є дієслівні форми, що означають рух, роботу, різні процеси й дії. Саме тому ці слова найбільш близькі й зрозумілі дітям. Вивчення дієслова значною мірою сприяє розширенню й конкретизації словника молодших школярів, надає висловлюванням точності та змістовності.

З огляду на сказане, **актуальність** обраної теми зумовлена потребою пізнання мови, яка є, на думку М. Вашуленка, „джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини” [26].

Об’єкт дослідження – процес вивчення дієслова в початкових класах.

Предмет дослідження – технології вивчення дієслова як засобу формування комунікативних навичок молодших школярів.

Мета дипломної роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технології функціонально-комунікативної спрямованості вивчення дієслова в початкових класах.

Досягнення мети передбачає розв’язання таких **завдань**: з’ясувати граматичні особливості дієслова як частини мови; охарактеризувати технології вивчення дієслова як засобу формування комунікативної

навички; обґрунтувати систему технологій та форм навчання з вивчення дієслова в початкових класах; організувати і провести експериментальне дослідження, визначити його результативність.

Гіпотеза дослідження: якщо забезпечити різноманітність технологій та форм навчання, взяти за основу принцип наступності та перспективності в процесі вивчення дієслова, то ефективність засвоєння означеної граматичної категорії буде більш ефективною.

Методи дослідження: у процесі роботи використовувались теоретичні й практичні методи дослідження. Основним методом було спостереження за навчально-виховним процесом, аналіз передового педагогічного досвіду, бесіди з учителями, викладачами, студентами, аналіз результатів діяльності, моделювання проблеми вивчення дієслова на уроках української мови в процесі виконання вправ, навчальна робота на уроках української мови, виконання вправ на вироблення вмінь і навичок в учнів; проведення цікавих завдань та ігор на виявлення індивідуальних знань кожного учня з розділу „Дієслово”.

Дослідження здійснювалось у **три етапи**.

На першому етапі відбувалося теоретичне вивчення й аналіз лінгвістичної, психолого-педагогічної та методичної літератури, наукових праць із проблеми дослідження. Проводилась робота, спрямована на визначення об'єкта, предмета і гіпотези дослідження, уточнювалися завдання й методика експериментального навчання, здійснено констатувальний експеримент.

На другому етапі теоретично обґрунтовано й перевірено на практиці систему технологій та форм навчання з вивчення дієслова в початкових класах, проведено формувальний експеримент, під час якого перевірялася ефективність запропонованої методики.

На третьому етапі здійснювалось узагальнення основних результатів дослідження, осмислення експерименту.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у визначенні особливостей формування комунікативних навичок під час опрацювання частин мови у початкових класах, зокрема дієслова; у впливі цього процесу на учнів – їхню мовно-мовленнєву культуру.

Практичне значення дослідження визначається виявленням ролі дієслова в процесі формування комунікативних навичок учнів, що сприятиме поглибленню з української мови та вмілому використанні одержаних умінь і навичок у власному мовленні в сучасних умовах.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на науково-практичному семінарі «Перспективи розвитку дошкільної та початкової освіти» із доповіддю «Вивчення граматичних категорій дієслова засобами комунікативних технологій навчання» (23 лютого 2018 р., Кам'янець-Подільський); I регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» із доповіддю «Формування граматичної компетентності молодших школярів у процесі вивчення граматичної категорії дієслова» (23-24 березня 2018 р., Кам'янець-Подільський); II всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» із доповіддю «Комунікативні технології навчання в процесі вивчення граматичних категорій дієслова» (28 березня 2018 р., Кам'янець-Подільський); звітній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2017-2018 навчальному році із доповіддю «Класифікація та місце інтерактивних технологій у початковій школі в умовах інноваційного освітнього середовища» (10-11 квітня 2018 р., Кам'янець-Подільський); IV міжнародна науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» із доповіддю «Інтерактивні технології вивчення дієслова в початковій школі» (17-18 квітня 2018 р., Кам'янець-Подільський); всеукраїнській науково-практичній онлайн-

конференції з міжнародною участю «Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах Євроінтеграції» із доповіддю «Інтерактивні технології у процесі вивчення граматичної категорії дієслова в початковій школі» (16 травня 2018 р., Івано-Франківськ); всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» із доповіддю «Комунікативні технології навчання в процесі вивчення граматичних категорій дієслова» (25 жовтня 2018 р., Кам'янець-Подільський) та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2017-2018 рр.).

Публікації. Оpubліковано одну статтю «Технології вивчення сполучення дієслова в початковій школі» у збірнику наукових праць студентів і магістрів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Чайковська К.Р. Технології вивчення сполучення дієслова в початковій школі / Чайковська К.Р. // Збірник наукових праць студентів і магістрів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка [відпов.секр. Н.В. Бахмат]. – Вип. XIV. – Київ : Міленіум, 2018. – С.230-232).

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 55 позицій, додатків. Повний обсяг дипломної роботи 110 сторінок.

ВИСНОВКИ

Дієслово – це центральний клас слів, що виражають дії, процеси та стани, виступають організаційним ядром елементарного простого речення, мають активну й широку валентність, найбільший набір морфологічних категорій і виконують в реченні основні формально-синтаксичні функції – присудка та головного члена односкладного речення.

Дієслово – це самостійна частина мови, що означає дію або стан предмета як процес і відповідає на питання що робити? що зробити? Початковою формою дієслова є неозначена форма, або інфінітив. Лексичне значення дієслова „дія, стан” дуже широке: конкретна фізична дія (малювати, писати), стан особи чи предмета (лежати, спати), переміщення (ходити, їхати), ставлення (поважати, зневажати), зміни (старіти, худнути).

Розвиток та удосконалення мовлення школярів потребує щоденної роботи над оволодінням основними мовними нормами. Зокрема, засвоюючи нові слова, учні вчаться правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення. Удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури, учні опановують орфоепічні та акцентуаційні норми. Уміння дібрати словоформи, утворювати нові слова, вдало їх поєднувати з іншими словоформами – невід’ємна складова граматичної норми.

Найбільш поширеними у мовленні дітей є дієслівні форми, що означають рух, роботу, різні процеси й дії. Саме тому ці слова найбільш близькі й зрозумілі дітям. Вивчення дієслова значною мірою сприяє розширенню й конкретизації словника молодших школярів, надає висловлюванню точності та змістовності.

Центральність дієслова в системі частин мови зумовлена його кількісним складом морфологічних категорій, серед яких розрізняють власне-дієслівні категорії способу, часу та виду і невластне-дієслівні

категорії особи, числа й роду. Іменник, що також є центральною частиною мови, має лише три морфологічні категорії – роду, числа та відмінка, і семантико-морфологічну категорію істот/неістот.

Про центральність дієслова свідчить його вживання в позиціях присудка та головного члена односкладного речення, які є центральними формально-синтаксичними позиціями членів речення у двоскладних та односкладних реченнях.

Система вивчення дієслова передбачає ознайомлення молодших школярів з граматичними ознаками цієї частини мови та формування навичок уживання дієслів у мовленні. Дієслово вивчається в усіх класах початкової школи:

1 клас: ознайомлення зі словами – назвами дій; постановка питання *що робить? що роблять?*; співвіднесення слова і дії;

2 клас: слова, які відповідають на питання *що робити? що зробити? що робив? що буде робити?* (дієслова);

3 клас: загальне поняття про дієслово як частину мови; зв'язок дієслова з іменником; неозначена форма дієслова; значення дієслова в мові й мовленні; змінювання дієслів за часами; правило написання *не* з дієсловами; використання дієслів у власних висловлюваннях.

Важливим у вивченні обраної теми є використання особистісно-орієнтованих технологій. Вони ставлять сьогодні в центрі усієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних умов її розвитку, реалізації природних потенціалів.

Особистісно-орієнтовний підхід у навчанні базується на таких основних положеннях:

– Учень завжди є суб'єктом, а не об'єктом навчання.

– Основна мета навчання, окрім засвоєння учнем необхідних знань, умінь та навичок, – розвиток особистості учня як суб'єкта діяльності й соціальних стосунків.

З огляду на сказане, найважливіші педагогічні прийоми в особистісно-орієнтованому навчанні: опора на суб'єктний досвід учня – постійна актуалізація в процесі навчання вже здобутого учнем досвіду; тренінг суб'єктної діяльності – така побудова навчання на уроці, в темі, коли будь-яка діяльність учня набуває ознак усвідомленості, повноти, завершеності.

Під час вивчення теми „Дієслово” в початкових класах використовують різні методи та форми навчання.

Серед словесних методів при вивченні теми „Дієслово” в початкових класах найбільше використовують такі методи, як розповідь, пояснення, бесіда, робота з підручником. Серед наочних методів найбільше використовують ілюстрування. Серед практичних – вправи.

Серед форм організації навчання під час вивчення означеної теми в початкових класах найчастіше використовують урок, домашню роботу.

Результати експериментального дослідження підтвердили, що використання запропонованої системи завдань на основі врахування потенційних можливостей дітей позитивно вплинули на засвоєння знань з обраної теми. Дані експериментального дослідження дають змогу стверджувати, що у процесі використання розробленої системи роботи в учнів експериментального класу порівняно з контрольним значно підвищився рівень засвоєння знань учнями з даної теми, що дозволяє говорити про ефективність експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька М. А. Українська мова в 2 класі чотирирічної початкової школи / Білецька М. А., Вашуленко М. С. – К. : Рад. школа, 1987. – 271 с.
2. Білецька М. А. Уроки української мови в другому класі / М. А. Білецька. – К. : Рад. школа, 1981. – 168 с.
3. Бурейда А. А. , Городівський В. М. Уроки української мови у 3 класі: [посібник для вчителів] / А. А. Бурейда, В. М. Городівський. – К. : Рад. школа, 1979. – 154 с.
4. Вашуленко М. С. Орфоепія і орфографія в 1–3 класах / М. С. Вашуленко. – К. : Рад. школа, 1982. – 104 с.
5. Вихованець І. Р. Граматика української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
6. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1989. – 236 с.
7. Вивчення української мови у 2-3 класах: збірник статей / [упор. О. І. Мельничайко]. – К. : Рад. школа, 1984. – 104с.
8. Гамалій А. Т. Ігри та цікаві вправи з української мови для 1–3 класів / А. Т. Гамалій. – К. : Рад. Школа, 1980. – 125 с.
9. Гольoberг А. М. Особливості оволодіння учнями молодших класів лексикою рідної мови / А. М. Гольoberг. – К. : Рад. школа, 1959. – 156 с.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462).
11. Дорошенко С. І. та ін. Методика викладання української мови: [навч. посіб.] / С. І. Дорошенко. – К. : Вища школа, 1992. – 380 с.
12. Дорошенко С. І. та ін. Методика викладання української мови: Навч. пос. / С.І. Дорошенко. – К.: Вища школа, 1992. – 380 с.

13. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – Х. : Торсінг, 2003. – 448 с.
14. Ільїна З. І. Вивчення розділу „Частини мови” у 2 класі. Вивчення української мови у 2–3 класі / З. І. Ільїна. – К., 1984. – С. 72–83.
15. Коваль Г. П. Методика викладання української мови: [навч. пос. для студентів пед. ін-тів] / Г. П. Коваль. – Тернопіль: Астон, 2010. – 124 с.
16. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: [навч. посіб.] – 3-тє вид. / Г.О. Козачук. – К. : Вища шк., 2001. – 272 с.
17. Культура фахового мовлення: [навч. посібник] / За ред. Н. Д. Бабич. —Чернівці: Книги – XXI, 2001. – 528с.
18. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови : Морфологія, Ч. 2. / [ред. Л.П. Головняк]. – К. : Видавництво Київського ун-ту, 1964. – 157 с.
19. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня / С. П. Логачевська. – К. : Рад. школа, 1990. – С.10–35.
20. Макаренко А. С. Гра //Твори: в 7 т. – К., 1954 – Т4. – С. 367–368.
21. Макаренко А. С. Гра//Твори: в 7 т. – К., 1954 – Т4. – С. 367-368.
22. Максимюк С. П. Педагогіка: [навчальний посібник] / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
23. Мама – моє сонечко: [урок укр. мови в 3 кл.: дієслово] / С. В. Тодосійчук // Розкажіть онуку. – 2012. – №1/2. – С. 25.
24. Мельничайко В. Я. Удосконалення змісту і методів навчання рідної мови / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. школа, 1982. – 216 с.
25. Методика викладання української мови: [навч. посібник] / Г. П. Коваль, Н. І. Деркач, М. М. Наумчук. – Тернопіль : Астон, 2008. – 287с.

26. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [за наук. ред. М. С. Вашуленка]. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 364 с.
27. Навчання української мови в 2 класі / М. С. Вашуленко // Початкова школа. — 2003. — №1. — С. 42–46.
28. Навчання української мови в 3 класі / М. С. Вашуленко // Початкова школа. — 2003. — №6. — С. 9–14.
29. Наумчук М. М., Гузар О.В. Методика та технологія уроків рідної мови в початковій школі / М. М. Наумчук, О. В. Гузар. — Тернопіль, 1999. — 89 с.
30. Наумчук М. М. Дидактичний матеріал з української мови в 4 класі / М. М. Наумчук. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. — 80 с.
31. Наумчук М. М. Словник-довідник основних термінів і понять з методики навчання української мови: Навчально-методичний посібник / М. М. Наумчук, Л. П. Лушпинська.— Тернопіль : Астон, 2008. — 132с.
32. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання) / М. М. Наумчук. — Тернопіль : Астон, 2002. — 352 с.
33. Одинцова Г. С. Цікаве мовознавство для молодших школярів. Посібник для вчителів / Г. С. Одинцова, Я. П. Кодлюк. —К. : Наш час, 2006. — 123с.
34. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання/ Пархоменко М. // Початкова школа. — 1997. — №7. — С. 44–48.
35. Передрій Г. Р. Уроки української мови у 4 класі. / Г. Р. Передрій, А. І. Перепада. — К., 1980. — 160с.
36. Плотницька І. М. Ділова українська мова: [навчальний посібник. 3-тє видання] / І. М. Плотницька. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 256 с.

37. Подорож у часі та космосі: [урок на часі і форми дієслова] / О. Д. Басюк // Розкажіть онуку. – 2011. – №15/16. – С. 52–53.
38. Послухаємо казку: [частини мови] / І. В. Свириденко // Розкажіть онуку. – 2011. – №15–16. – С. 63–64.
39. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1986. – 123 с.
40. Сидоренко К. Л. Цікаві ігри та вправи на уроках української мови в початкових класах / К. Л. Сидоренко. – Тернопіль : Мальва – ОСО, 2010. – 124 с.
41. Сидоренко О.М. Навчальний посібник з української мови. 5-те видання / О. М. Сидоренко — К. : Либідь, 2004. – 420 с.
42. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А.П. Грищенка]. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Вища школа, 1997. – С. 365–378.
43. Сучасна українська мова: [підручник] / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко. – 4-те вид. – К. : Либідь, 2008. – 488 с.
44. Ткач Л. В. Джерела краси рідної мови: з досвіду роботи вчителів початкових класів / Л. В. Ткач. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2010. – 218 с.
45. Укр. мова з методикою навчання в початкових класах: Інтегрований курс / А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук, Г. О. Дорош. – Тернопіль: Навч. книга Богдан, 2011. – 235с.
46. Урок української мови в 3 класі / О. В. Восковець // Початкове навчання та виховання. – 2009. – №1 – С. 4–5.
47. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2002. – 528с.
48. Чарівна квітка: [урок про роль дієслів у мовленні] / І. В. Ломинога // Розкажіть онуку. – 2011. – №13–14. – С. 42.

49. Чуйко Г.А. та ін. Методика викладання української мови в початкових класах / Г .А. Чуйко. – К. : Вища школа, 1975. – 384 с.
50. Вчитель вчителю, учням, батькам. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://teacher.at.ua>.
51. Підготовка до ЗНО. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://subject.com.ua/ukrmova/zno>
52. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
53. Правила української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukr-mova.at.ua>
54. Довідник з української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://javot.net/mova>
55. Острів знань. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua>